

**ՆՈՐ ԲԱՌԵՐ ԵՎ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՐԴԻ
ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ՝ ՊԱՅՄԱՆԱՎՈՐՎԱԾ ՔՈՎԻԴ-19-ՈՎ***

DOI: 10.54412/2738280X-2021.1-76

Ղարսյան Աննա

բանասիրական գիտությունների թեկնածու,
ՀՊՏՀ դասախոս. annagharslyan@gmail.com

Բանալի բառեր. ՔՈՎԻԴ-19, բառապաշար, լեզվական նորմ, օտար բառեր, նորակազմություն, բառիմաստի ընդլայնում, կատարելագործում:

Էդ. Աղայանի հավաստմամբ՝ «Բառապաշարը լեզվի ամենահարափոփոխ մասն է. նրա մեջ տեղի ունեցող փոփոխություններն անմիջականորեն արտացոլում են հասարակական կյանքում կատարվող փոփոխությունները»¹: Ուստի բառապաշարի համալրումը պայմանավորված է ինչպես աշխարհում, այնպես էլ երկրի հասարակական կյանքում կատարվող ընդհանուր կամ մասնակի զանազան իրողություններով: Համավարակի տարածմամբ հանրային կյանքում կատարվեցին մի շարք փոփոխություններ՝ արտակարգ դրություն, ֆիզիկական տեղաշարժի սահմանափակում, կրթական համակարգի տեղափոխում էլեկտրոնային դաշտ և այլն, որոնք շատ արագ իրենց արտահայտման ձևերը գտան հաղորդակցման մեջ: Ստեղծված նոր հասկացությունները, երևույթներն ու իրադարձություններն անվանելու համար

ա. լեզու ներթափանցեցին օտար բառեր,

բ. կազմվեցին նոր բառեր ու կապակցություններ,

գ. ակտիվորեն սկսեցին կիրառվել համավարակին անմիջականորեն առնչվող, լեզվի բառապաշարում արդեն իսկ առկա մի շարք բառեր և կապակցություններ:

* Ներկայացվել է 22.06.2021, գրախոսվել՝ 10.09.2021:

¹ **Էդ. Աղայան**, *Մամանակակից հայերենի բառապաշարի կատարելագործումը.* - «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 2(35), Ե., 1978, էջ 155:

Այլ ձևակերպմամբ՝ համավարակի լայնորեն տարածվելու հետևանքով լեզվի զարգացման ներկայիս ժամանակահատվածում արդի հայերենի գործուն բառապաշարը համալրվում է նոր, կենսունակ և ակտիվ բառաշերտով, որը համալրվում է պարբերաբար: Ինչպես ցանկացած բառաշերտ, սա ևս փոփոխվում է իմաստային և գործառական առումներով, այն է՝ բառերի իմաստների և գործածության ճշգրտումներ, իմաստային անորոշությունների, շփոթություններ առաջ բերող բազմիմաստությունների վերացում, հոմանիշների գործառական, իմաստային և ոճական տարբերակումներ²:

Տեղաշարժերը երբեմն անխուսափելի են դառնում ժամանակի ավելի փոքր հատվածներում՝ հասարակական առավել ազդեցիկ և կտրուկ փոփոխություններով պայմանավորված: Ուստի ակտիվ տեղաշարժերի ենթարկվող բառաշերտերը բնույթով փոփոխական են, քանի որ «Հասարակական կյանքի փոփոխությունները կարճ ժամանակից կարող են դրանք դուրս մղել լեզվից կամ վերածել քիչ գործածական բառամթերքի»³:

ՔՈՎԻԴ-19-ի հետևանքով ձևավորված նոր բառաշերտը ևս չունի կայուն կարգավիճակ և համավարակի նահանջի դեպքում կարող է շատ արագ կորցնել այն: Ուսումնասիրման առարկա բառաշերտը քննել ենք 2 ենթախմբով.

- 1. հանրային կյանքի ընդհանուր նոր երևույթներին վերաբերող լեզվամիավորներ,**
- 2. առանձին ոլորտների նոր իրողություններին վերաբերող լեզվամիավորներ:**

1. Հանրային կյանքի ընդհանուր նոր երևույթներին վերաբերող լեզվամիավորների խումբը ընդգրկում է իրավիճակի թելադրանքով վերջերս փոխառված կամ կազմված, հանրության մեջ արագորեն տարածված, այսպես կոչված՝ «հանրայնացված», ինչպես

² Տե՛ս նույն տեղում, էջ 159:

³ Յու. Ավետիսյան, *Բառապաշարի շերտաբանական դասակարգման խնդիրը. Հայերենի բառային հիմնական կազմ.* - «Հայագիտության հարցեր», խմբ.՝ Միմոնյան Ա., Ե., 2020, թիվ 2, էջ 195:

նան ակտիվ գործածություն ձեռք բերած բառեր ու կապակցություններ:

Վարակի շատ արագ և լայնորեն տարածվելը հանգեցրեց լեզվական համակարգում մի շարք իրողություններ անվանելուն ինչպես փոխառություններով, այնպես էլ բառակազմական միջոցներով, օրինակ՝ **COVID-19** օտար հապավումը՝ **corona virus disease 2019**, իբրև նորաբանություն մուտք գործելով հայերենի բառապաշար, շատ արագ հանրայնացավ, մինևույն ժամանակ հայերենի բառակազմական միջոցներով կազմվեցին վարակի անվան հայերեն տարբերակներ, ինչպես՝ **կորոնավիրուսային հիվանդություն, կորոնավիրուսային վարակ, կորոնավիրուս, կորոնավարակ, թագավարակ, թագավիրուս, COVID-19** հապավման հայերեն տառադարձումը՝ **ՔՈՎԻԴ-19**: Այսինքն՝ մինևույն հասկացության համար լեզվում ստեղծվում են մեկից ավելի նորակազմ բառեր, որոնց գործածման ընթացիկ «պայքարում» նախապատվությունը այսօր տրվում է **կորոնավիրուս, COVID-19** լեզվամիավորներին:

Լեզվական նորմերի համաձայն՝ նորաբանություններն ու նորակազմությունները անցնում են գործածման որոշակի ժամանակահատված: Համավարակի անվանումները կազմելն ու տարածելը, մրցակցությունն ու համապատասխան ընտրությունը լեզվում չափազանց արագ են ընթանում: Սույն լեզվական երևույթը դիպուկ օրինակ է:

Համավարակի տարածմամբ հասարակության համար առաջացավ վիրուսի հետ կապված նոր երևույթները անվանելու տարբերակների ընտրություն, ինչպես՝ **կորոնավարակակիր – կորոնավիրուսակիր – թագավարակակիր, կորոնավիրուսով վարակվածների թիվ – կորոնաթվեր, կորոնավիրուսային հիվանդության իրավիճակ – կորոնապատկեր** և այլն:

Բառաշերտի այս խումբը համալրվում է նաև բառապաշարի ներքին «շտեմարաններից»: Այսինքն՝ բառապաշարում արդեն իսկ կիրառվող, չեզոք կամ պասիվ գործածություն ունեցող բառեր ու կապակցություններ ժամանակի թելադրանքով վերախմաստավոր-

վում կամ իրենց իսկ ունեցած իմաստով դառնում են հաճախ, նույնիսկ ակտիվ գործածական, ինչպես՝ **վիրուս, վարակ, հիգիենա, բրժշկական սպիրտ, ակոզել, ռիսկ, դիմակ, ձեռնոց, կարանտին, իմունիտետ, թեստ, դրական // բացասական պատասխան, մեկուսացում, ինքնամեկուսացում, արտակարգ դրություն, պարետ, պարետատուն, սոցիալական հեռավորություն** և այլն:

Այսօր հանրային կյանքում լայնորեն կիրառվում է անգլերենից փոխառված **ակոզել** բառը (alcogel), որի հայերեն համարժեքը արտահայտվում է **հակամանրէային ախտահանիչ միջոց (ակոհոլային հիմքով)** կապակցությամբ: Ինչ խոսք, միաբաղադրիչ և բարեհունչ **ակոզելը** ակտիվ լեզվամիավոր է:

Ներկայիս հասարակական կյանքի տեղաշարժերը՝ պայմանավորված համավարակով, ազդակ են դառնում լեզվական շատ միավորների անսպասելի ակտիվ գործածության, որի հետևանքով հասարակության մեջ երբեմն շփոթություններ են առաջացնում որոշ հարանուն բառեր կամ կապակցություններ, օրինակ՝ **հեռահար՝** «հեռավոր կետերի կրակող՝ հարվածող», // **հեռավար՝** հեռվից վարել, կազմակերպել; **պարետ՝** կայագորային և պահակային ծառայության ճշգրիտ կատարման, հասարակական վայրերում զինծառայողների կարգապահության և այլ հսկողության գործը վարող զինվորական պետ. հասարակական կառույցների հսկողությունն ու պահպանությունն իրականացնող պաշտոնյա, // **պարեկ՝** փոքրիկ զինված ջոկատ (ոստիկանական կամ ռազմական), որ վերահսկում և պահպանում է որևէ վայրի անվտանգությունն ու կարգապահությունը; **ախտահանել՝** ախտահանություն կատարել, ախտածին բակտերիաներ ոչնչացնել, // **ախտահարել՝** ախտի՝ հիվանդության ենթարկել; **սոցիալական հեռավորություն՝** այլ անձանց հետ սերտ շփման բացակայությունը, հեռու լինելը, // **սոցիալական տարածություն՝** ֆիզիկական կամ վիրտուալ տարածք՝ հատուկ միջավայր, որտեղ իրականացվում են սոցիալական հարաբերությունները; **ինքնամեկուսանալ՝** ինքն իրեն մեկուսացնել մարդկանցից՝ հասարակությունից, // **մեկուսացնել կամ մեկուսացվել՝** շրջապատից՝

հասարակությունից անջատել, հեռացնել, առանձնացնել⁴, և այլ նման, բայց իմաստով տարբեր բառեր և կապակցություններ:

2. Առանձին ոլորտների նոր իրողություններին վերաբերող լեզվամիավորների խումբ: Այս լեզվամիավորներն ունեն սահմանափակ գործածություն, քանի որ հանրային կյանքի տարբեր ոլորտներ ներկայացնող երևույթների անվանումներ են կամ տերմիններ: Չնայած սահմանափակ գործածությանը՝ խմբի լեզվամիավորները կիրառման համապատասխան ոլորտում գործուն են ու կենսունակ, ինչպես՝ **մուտքանուն, տեղեկադարան (SS ոլորտ), վերաշուկայախանում, հակազնակցում (տնտեսագիտություն)**⁵, **օրինանախագիծ, իրավահայեցողություն**⁶ (իրավաբանություն) և այլն:

Համավարակի ազդեցությունն առաջին հերթին մեծ է **առողջապահական, կրթական, ֆինանսատնտեսական** և ապա հասարակական կյանքի այլ ոլորտներում:

Քննարկենք **առողջապահական** և **կրթական** ոլորտներում վիրուսի ազդեցությամբ պայմանավորված նոր լեզվաիրողությունները:

2.1. Վարակի լայն տարածման 1-ին դեպքը վերլուծելիս ՀՀ առողջապահության նախարարությունը պաշտոնական լրահոսում գործածեց **առաջնակի դեպք** նորակազմ կապակցությունը, որը թեև մի քանի օր ակտիվորեն շրջանառեցին զանգվածային լրատվամիջոցները, սակայն կարճ ժամանակ անց մոռացության մատնվեց: Պատճառը տվյալ կապակցության ստեղծման իրավիճակային բրնույթն էր:

Արդի հայերենի բառապաշարում հետաքրքիր զարգացում է ապրում **թեստավորում** բառը: Այն 2002 թ. դիտվել է իբրև նորակազմություն՝ *«Հատուկ հարցարաններով՝ հարցաթերթիկներով գիտելիքների, կարողությունների, տեղեկությունների ստուգում»* նշա-

⁴ Բառերի բացատրությունները տե՛ս **Էդ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան**, Ե., 1976:

⁵ Տե՛ս **Ս. Տիգրանյան, Հայերենի տերմինագիտության հարցեր**, Ե., 2016, էջ 42, 80:

⁶ Տե՛ս **Ա. Ղաբսյան, Արդի հայերենի իրավաբանական տերմինները (ատենախոսություն)**, Ե., 2017, էջ 121:

նակությամբ: Այսօր բառի իմաստը ընդլայնվել է, այն է՝ «որևէ առարկայի (երևույթի, գործողության և այլնի) հասկացությունն արտահայտող բառն իր բովանդակության մեջ է առնում նորանոր առարկաներ (հասկանիշներ, գործողություններ և այլն), որով և ընդարձակվում է հասկացության ծավալը կամ նոր իմաստներ են առաջանում»⁷: Համավարակի հետևանքով երկրի առողջապահական ոլորտում ներկայումս ակտիվ գործածություն ունի **թեստավորում** բառը իր նոր նշանակությամբ՝ **բժշկական հետազոտություն՝ (քթից, քերանից լորձի, քթի նմուշ վերցնելու և ուսումնասիրելու եղանակով) հիվանդության ախտորոշման ժխտման կամ հաստատման միտումով, նմուշառում**: Այս բառի կազմությամբ բժշկության բնագավառում հաճախ գործածվող կապակցություններ են՝ **ախտորոշիչ թեստավորում, մոլեկուլային թեստավորում, հակագեն թեստավորում, հակամարմինների թեստավորում** և այլն: Նշվածները ՔՈՎԻԴ-19 ակտիվ վարակի առկայությունը բացահայտող թեստերի անուններ են:

Առողջապահական ոլորտում ակտիվորեն գործածվում է **պացիենտ** բառը, որի հայերեն համարժեք տարբերակները լիովին չեն արտահայտում փոխառության ամբողջական իմաստը, ինչպես՝ **բուժվող հիվանդ, խնամառու, խնամյալ**: Նոր տարբերակ է **բուժառու** բառը, որը քիչ է կիրառվում: **Պացիենտ** բառը ծագել է լատիներեն **patiens patientis՝ տառապող** բառից և շարունակում է իր ընդունելի բոլոր նշանակություններով դեռևս անփոխարինելի մնալ հայերենի բառապաշարում:

Առողջապահական ոլորտում, վիրուսի առկայությամբ պայմանավորված, նորակազմ բառեր և կապակցություններ են նաև՝ **նոր կորոնավիրուսային վարակ, կորոնավիրուսի ախտորոշման թեստ, կորոնավիրուսային հիվանդության հարուցիչ, կորոնավարակի պատվաստուկ** և այլն:

Համաձայն ՔՈՎԻԴ-19-ի կանխարգելման համար իրականացվող միջոցառումների՝ ակտիվ գործածություն ունեն պատվաս-

⁷ **Էդ. Աղայան, Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն**, Ե., 1984, էջ 102.

տանյութերի հետևյալ անունները՝ «Կորոնավակ», «Սպուտնիկ», «AstraZeneka»:

Նորակազմ բառերից գատ՝ այս շրջափուլում բժշկության մեջ ակտիվ գործածությունն ձեռք բերեցին մի շարք չեզոք կամ պասիվ բառաշերտերի լեզվամիավորներ, ինչպես՝ շնչադիմակ (դիմակ, որ նախատեսված է օդում եղած թունավոր գազերից, գոլորշիներից, փոշուց, միկոսոբանիզմներից պաշտպանվելու համար), կոնտակտավորներ (վարակվածի հետ շփված անձինք), պանդեմիա, վակցինա, նմուշառում, հարկադիր հոսպիտալացում, ՊՇՌ (պոլիմերազային շղթայական ռեակցիա) հետազոտություն, ռիսկի գնահատում և այլն⁸:

Որոշ օտար բառեր շարունակում են ակտիվ կիրառվել հայերեն համարժեք ձևերին զուգահեռ, չեն դիտվում օտարաբանություններ, այլ ընկալվում և գործածվում են իբրև փոխառություններ, քանի դեռ որոշ ժամանակահատվածում զուգահեռաբար գործածվելիս դրանցից մեկը դուրս չի գալիս գործածությունից: Օրինակ՝

իմունիտետ – դիմադրողականություն

կարանտին – 1. ժամանակավոր մեկուսացում, 2. մեկուսարան
պանդեմիա – համավարակ

սիմպոմ – 1. նախանշան, 2. ախտանշան

վակցինա – պատվաստանյութ և այլն⁹:

2.2. Ազգային կյանքի կրթական ոլորտը ևս փոփոխվեց՝ պայմանավորված ՔՈՎԻԴ-19-ով: Ստեղծվեցին նոր լեզվամիավորներ, որոնք թեև անմիջականորեն համավարակին առնչվող հասկացությունների անվանումներ չեն, բայց կորոնավիրուսով պայմանավորված նորաստեղծ հասկացությունների լեզվական արտահայտում են:

Մարդկանց ֆիզիկական շփման սահմանափակումների հետևանքով երկրի կրթական համակարգը իր գործառույթը սկսեց

⁸ Սույն բառերն ու կապակցությունները տե՛ս ՀՀ առողջապահության նախարարության պաշտոնական կայքէջում՝ «Նորությունների արխիվ» բաժնում՝ <https://www.moh.am/#1/News>:

⁹ Նշված բառերն այսօր հանրային կյանքում լայն գործածություն ունեն:

իրականացնել էլեկտրոնային դաշտում՝ կոչվելով **հեռավար կրթություն**: Երևույթն ինքնին նորություն էր և դրա հետ մեկտեղ նպաստեց նոր իրողություններ, գործողություններ առաջանալուն, որը լեզվական համակարգում արտահայտվեց նորակազմ լեզվամիավորներով:

Հեռավար ուսուցումը մեր իրականության մեջ արմատներ է ձգել վերջին 1 տասնամյակում: Հայաստանում առաջին անգամ՝ 2015 թ., հեռավար ուսուցմամբ կրթական ծրագիր են իրականացրել երկու կարևորագույն կրթական հաստատություններ՝ **ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնն ու ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիան**: «Գործարար վարչարարություն» համատեղ հեռավար մագիստրոսական ծրագիրը մեկնարկել է «Հեռավար մագիստրոսական կրթություն՝ համատեղ դիպլոմի շնորհմամբ» դրամաշնորհային ծրագրով¹⁰: Հեռավար կրթության գործընթացում կազմվել են երևույթին համապատասխանող բառեր, կապակցություններ, ինչպես՝ **հեռաուսուցում, հեռավար կրթական ծրագիր, կրթական հարթակ, առցանց տիրույթ, առցանց դասընթաց, հեռահաղորդակցման տեխնոլոգիաներ, էլեկտրոնային մատյան, հեռավար դասեր** և այլն, որոնք գործածական էին կրթական սահմանափակ ոլորտում, քանի որ ուսուցման սույն տարբերակը կիրառելի էր կրթական ոչ բոլոր հաստատություններում: Հեռավար կրթությունը ժամանակ առ ժամանակ դառնում է արդիական: 2020 թ., պայմանավորված թագավարակի արագ տարածմամբ, վերջինիս ակտիվ տարածումը կանխելու նպատակով ողջ կրթահամակարգը անցավ հեռավար ուսուցման: Ինչ խոսք, կատարվածը իր դրոշմը թողեց հայերենի բառապաշարի, մասնավորապես ակտիվորեն գործածող բառախմբի վրա: Եթե մինչ այս հեռավար ուսուցմանն առնչվող բառերն ու կապակցությունները հանրային կյանքում լայնորեն չէին գործածվում, ապա 2020 թ. մարտ ամսից սկսած մինչև մեր օրերը ինչպես բառապաշարում առկա, այնպես էլ նոր

¹⁰Սրա մասին առավել մանրամասն տե՛ս ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի կայքէջում՝ <https://paara.am/distance-master-program/>:

կազմված կապակցություններն ու բառերը դարձան կրթական ոլորտի անքակտելի լեզվամիավորներ, միննույն ժամանակ դրանցից շատերը դարձան ընդհանուր գործածական բառեր:

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների և հեռահաղորդակցման միջոցներով հանրակրթական օջախներում և հասարակական այլ ոլորտներում կազմակերպվող ուսուցման այս տարբերակը արտահայտելու համար ստեղծվեցին և գործածության մեջ դրվեցին միննույն նշանակությամբ տարբեր կապակցություններ, ինչպես՝ **հեռավար կրթություն, առցանց կրթություն, էլեկտրոնային կրթություն, առցանց ուսումնառություն**, ինչպես նաև՝ **ուսուցում** զուգադիր կազմությամբ կապակցություններ, օրինակ՝ **հեռավար ուսուցում**:

Առցանց, հեռավար և էլեկտրոնային բառերը տարաբովանդակ են:

Առցանց բառը թերևս երեք բառերից «ամենաերիտասարդն» է: Նշանակում է *համացանցին միացած. համացանցի միջոցով հեռահաղորդակցման սարքերի միջև հաստատված ուղիղ՝ համաժամանակյա կապի ռեժիմ*: **Հեռավար, էլեկտրոնային** բառերը կազմվել են ավելի վաղ և տեղ գտել Էդ. Աղայանի բացատրական բառարանում: Այսպես՝

հեռավար - հեռու քշված՝ տարված,

էլեկտրոնային-1. էլեկտրոնին հատուկ՝ վերաբերող, էլեկտրոնի, 2. էլեկտրոնների հատկությունների գործադրության հետ կապված, էլեկտրոնների հատկությունների գործադրության վրա հիմնված, 3. էլեկտրոնից պատրաստված¹¹:

Երկու բառերն էլ իրենց նշանակություններով լիովին չեն արտահայտում այն իմաստը, որով այսօր գործածվում են: Բառերը իմաստի ընդլայնմամբ ձեռք են բերել նոր նշանակություն. **հեռավար** բառը՝ *ժամանակակից տեխնոլոգիաների և համացանցի զուգակցմամբ որևէ գործառնայթի կազմակերպման, վարման բնույթը ստ-*

¹¹ Բառերի բացատրությունները տե՛ս *ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան*, հհ. 2-3, Ե., 1969: **Էդ. Աղայան**, *Արդի հայերենի բացատրական բառարան*:

ցիալական տարածության տարբեր հարթակներում գտնվողների մասնակցությամբ, իսկ **ԷԷԿտրոնային** բառը՝ համակարգչային, հատուկ կրիչների համար ընկալելի, համացանցային, համացանցում առկա, առցանց գործածության համար նախատեսված, թվայնացված, ոչ թղթային:

Թեև այս բաղադրիչներով կազմված **հեռավար կրթություն, առցանց կրթություն, ԷԷԿտրոնային կրթություն** կապակցությունները կամ կրթական ոլորտի տերմինները գլխավոր նշանակությամբ և ֆունկցիոնալ առումով համընկնում են, սակայն առկա են իմաստային որոշակի նրբերանգային տարբերություններ:

Օրենքի սահմանմամբ՝ «Հեռավար կրթությունը կրթական ծրագրի իրականացման ձև է, որի շրջանակներում անմիջական և ոչ անմիջական ուսուցման գործընթացը սովորողի և ուսուցչի միջև իրականացվում է հիմնականում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների և հեռահաղորդակցության միջոցներով և հիմնական հանրակրթական ծրագրերի կազմակերպման ընթացքում կարող է կիրառվել կրթության պետական կառավարման լիազորված մարմնի սահմանած կարգով և դեպքերում՝ որոշակի ժամկետով»¹²:

Ուստի **հեռավար կրթություն** կապակցությունն առավել ընդհանրական բնույթ ունի: Այն նշանակում է **ինչպես** նամակագրությամբ կազմակերպվող ոչ անմիջական ուսումնական գործընթաց, երբ կրթվողը տեսական և գործնական նյութերը (օրինակ՝ տեսաուղերձները, տեսաձայնագրված դասախոսությունները և այլն) ուսուցանողից ստանում է նամակագրությամբ՝ առանց անմիջական շփման, **այնպես** էլ՝ առցանց հարթակում իրականացվող անմիջական ուսումնական գործընթաց, երբ ապահովվում է երկու կողմերի ներկայությունը, որն առավել արդյունավետ է:

¹² Տե՛ս «ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարի հրամանը Հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում հեռավար (դիստանցիոն) կրթության կազմակերպման կարգը հաստատելու մասին», դրույթ 2 կամ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=142945> կայքէջը:

Սույն նշանակությունն ունի **Էլեկտրոնային ուսուցում** տերմինը¹³, որը թերևս ոչ այնքան կիրառելի է կրթական ոլորտում, որքան բիզնես համակարգում, քանի որ ուսուցման այս ձևը շատ արդիական է և արդյունավետ ձեռնարկությունների լայն ցանց ունեցող ընկերությունների համար իրենց աշխատակիցներին և հաճախորդներին ուսուցանելու և տեղեկացնելու նպատակով¹⁴:

Առցանց կրթությունը նույն հեռավար կրթությունը չէ: Այն թերևս վերջինիս ենթատեսակ է, քանի որ առցանց կրթությունը, ըստ **հեռավար կրթություն** կապակցության երկրորդ բացատրության, անմիջական ուսուցման գործընթաց է սովորողի և ուսուցանողի միջև **առցանց հարթակում առցանց միացմամբ**: Ուստի **հեռավար և առցանց** բառերը չեն կարող միմյանց փոխարինել¹⁵: Այսպես, **հեռավար դասընթաց** ասելով՝ հասկանում ենք ինչպես նամակագրությամբ, այնպես էլ անմիջական միացումով դասընթաց: Իսկ **առցանց դասընթացը** նախապես սահմանված կարգով (օր, ժամ, տևողություն) տեղեկատվական տեխնոլոգիաների միջոցով իրականացվող անմիջական հեռահաղորդակցումն է, ուստի **առցանց միացում** կապակցության լրացումը չենք կարող փոխարինել **հեռավար** բառով: Նույն կերպ են բացատրվում նաև հետևյալ նորակազմ լեզվամիավորները՝ **առցանց մրցույթ**, **առցանց քննություն**, **առցանց հարցազրույց**, **առցանց օլիմպիադա**, **առցանց հարցում**, **առցանց գիտաժողով**, **առցանց դասախոսություն**, **առցանց ցուցադրություն**, **առցանց ներկայացում**, **առցանց գրադարան**, **առցանց ռեսուրսներ**,

¹³ Էլեկտրոնային ուսուցման առաջին փորձերը կատարել են 1960-ականների սկզբում տարրական դպրոցում Ստենֆորդ համալսարանի հոգեբանության պրոֆեսորները:

¹⁴Տե՛ս

<https://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%B7%D5%AC%D5%B8%D6%82%D5%BD%D5%B8%D6%82%D6%81%D5%B8%D6%82%D5%B4> կայքէջը:

¹⁵ **Օնլայն** փոխառության հայերեն համարժեքն է **առցանց** բառը: **Օնլայն** բառը գուցա հեռ կկիրառվի հայերեն **առցանց** տարբերակի հետ այնքան ժամանակ, մինչև որ դրանցից մեկը ստանա «հաղթողի» կարգավիճակ:

առցանց դիտում, առցանց հարթակ, առցանց ձևաչափ, ներկայանալ առցանց և այլն¹⁶:

Հաշվի առնելով **առցանց, հեռավար, էլեկտրոնային** բառերի իմաստային տարբերակությունը՝ չպետք է նույնացնել ստորև բերվող կապակցությունները՝

1. *առցանց ուսուցում կամ կրթություն – հեռավար ուսուցում կամ կրթություն*
2. *առցանց վերապատրաստում – հեռավար վերապատրաստում*
3. *առցանց դասընթաց – հեռավար դասընթաց*
4. *առցանց դասեր – հեռավար դասեր*
5. *առցանց դասավանդում – հեռավար դասավանդում*
6. *առցանց կրթական ծրագիր – հեռավար կրթական ծրագիր*
7. *առցանց աշխատանք – հեռավար աշխատանք*
8. *առցանց հաղորդակցում – հեռավար հաղորդակցում*
9. *առցանց գրադարան – էլեկտրոնային գրադարան* և այլն:

Արտակարգ դրությունը, ինչ խոսք, հասարակական կյանքում մի շարք սահմանափակումներ մտցրեց. դա թեև նվազեցրեց մարդկային շարժը, ֆիզիկական շփումը, բայց որոշ բնագավառներում այն խոչընդոտ չդարձավ տարաբնույթ գործառույթների համար: Այսպես՝ Հայաստանի Հանրապետության **բանկային համակարգում** նախքան կորոնավիրուսի տարածումը գործում էին այնպիսի ծառայություններ, որոնք իրագործելու համար պարտադիր չէր մարդու ֆիզիկական ներկայությունը: Դրանք իրականացվում էին էլեկտրոնային հարթակում, որի շնորհիվ գործառույթն ավելի արագ էր և արդյունավետ: Այս ճանապարհով տվյալ գործառույթը չի կորցնում իր նշանակությունը, այլ նրան կցվում է մեծավ մասամբ **առցանց** լրացումը, օրինակ՝ **առցանց ծառայություններ**,

¹⁶ Սույն բառերն ու կապակցությունները տե՛ս ՀՀ ԿԳՄՄ նախարարության պաշտոնական կայքէջի «Տեղեկատվություն» բաժնում՝ <https://escs.am/am>:

առցանց բանկ, առցանց վարկ, առցանց վաճառք, առցանց գործարք, առցանց հայտ, առցանց կամ էլեկտրոնային դիմում, առցանց բողոք, առցանց վճարահաշվարկային համակարգեր և այլն: Նշված կապակցությունները, նոր կորոնավիրուսային համաճարակով պայմանավորված, այսօր գործածվում են ակտիվորեն:

Եզրակացություն: Այսպիսով՝ հանրային կյանքում առկա համաճարակային իրավիճակը պատճառ դարձավ՝

- վերանայելու մարդու արժեհամակարգը, դրա արտահայտման ձևերն ու տրված գնահատականները,
- սահմանափակումների առկայությամբ կյանքի բնականոն ընթացքը շարունակելու նպատակով նոր ելքեր փնտրելու, կատարելագործման, երբեմն էլ հաստատման ուղիներ գտնելու կյանքի նոր պայմաններում:

Որոշ ժամանակ անց թեև համավարակը այլևս նույն ակտիվությունը չի ունենա և տեղի կտա, բայց կլինեն ոլորտներ, որոնք դուրս չեն մղի համավարակի պատճառով ձևավորված շատ հասկացություններ և իրողություններ, որոնք իրենց արդյունավետ կիրառմամբ տեղ կգտնեն հանրային կյանքում:

Մեր համոզմամբ՝ ՔՈՎԻԴ-19-ը տարածվելու շրջափուլում ձևավորված ակտիվ բառաշերտը թեև նոր համալրում է հայերենի բառապաշարում, բայց համավարակի նահանջի դեպքում և ժամանակի թելադրանքով կնվազի այդ շերտի գործածությունը:

1. Որոշ լեզվամիավորներ, որոնց հասկացությունները արդեն իսկ արմա-տապես հաստատված կլինեն հանրային կյանքում, կշարունակեն ակտիվ գործածվել (**առցանց քննարկում, առցանց վերապատրաստում, հեռավար ուսուցում, առցանց կոնֆերանս**),
2. որոշ լեզամիավորներ տարիներ անց կհամալրեն բառապաշարի ոչ գործուն բառաշերտը (**կորոնաթվեր, թագավարակ, թագավիրուս, կորոնավարակակիր**),
3. կլինեն բառեր էլ, որ ինչպես նախկինում, այս դեպքում ևս կմնան որպես չեզոք կամ պասիվ գործածություն ունեցող

լեզվամիավորներ (դիմակ, ձեռնոց, բժշկական սպիրտ, վիրուս):

ՀՀ-ում համավարակի «ներկայությունը» դարձավ հայերենի բառապաշարի նոր համալրումների խթան: Նոր լեզվահիրողությունները ինչպես փոխառության, այնպես էլ իմաստափոխության ենթարկված, լեզվի բառակազմական միջոցներով կազմված լեզվամիավորներ են, որոնք, մեր համոզմամբ, կյանքի կոչվելով կամ վերաիմաստավորվելով կարճ ժամանակահատվածում, ենթակա են մշակման, զըտման և կատարելագործման: Բառապաշարում կրման հանրությանն ընդունելի, լեզվական նորմերին համապատասխանող լեզվամիավորներ:

Gharslyan Anna-The new words and phrases in modern Armenian according to COVID 19.-The purpose of this article is to present the progress and consequences of the development of languages performed and continuous in the mother tongue as a result of a large-scale disease in the region since March 2020.

Every great event in public life with the reinforcement of new phenomena and concepts, shakes the language system of a country. The rapid spread of COVID-19 its consequences and results, become dramatic challenges for anyone living in the drum to develop a new lifestyle. As a result in this cycle of life, the Armenian vocabulary that is vocal in the article about development and subsequent application.

Keywords: COVID-19, vocabulary, linguistic norm, foreign words, new formation, expansion of the meaning of the word, improvement.

Anna Gharslyan- ASUE lecturer, PhD of Philology.
annagharslyan@gmail.com

Карслян Анна- Новые слова и словосочетания в современном армянском языке в связи с COVID-19. - Целью данной статьи является представление процесса развития лингвистических реалий в армянском языке происходящих вследствие начавшейся в марте 2020 года эпидемии коронавируса нового типа и носящих продолжительный характер.

Каждое крупное событие общественной жизни, принося новые реалии и понятия, глубоко отражается в языковой системе. Быстрое распространение COVID-19 и его последствия становятся серьезным вызовом в плане формирования нового жизненного уклада для всех. В результате этого на данном этапе жизни в армянской лексике формируется пласт активно употребляемых слов, развитие и дальнейшее использование которых рассматривается в данной статье.

Ключевые слова: COVID-19, лексика, языковая норма, иноязычные слова, новообразование, расширение значения слова, совершенствование.

Анна Карсян - преподаватель АГЭУ, кандидат филологических наук
annagharslyan@gmail.com